

JÄRVA TEATAJA

NELJAPÄEVAL, 14. OKTOOBRI 1943. A.

Tolmetus ja talitus: Paide, Turg 10, telef. 30. Ilmub teisipäeval, neljapäeval ja laupäeval. Tellimishind Rmk 0,60 kuus. Peatoimetaja: Johannes Kaup. Väljaandja: Kirjastus Eesti Ajaleht. Paide Trükkikoja trükk

Eestlased võitlevad sihikindlalt kogu jõu ja kindlusega

Kindralinspektor oberführer Soodla sõnastas kogu eesti rahva vankumatu võitlustahte võitluseks kuni bolshevismi hävitamiseni

Pühapäeval kell 12, nagu juba teatati, toimus Kadrioru loosis Eesti väeüksuste kindralinspektori SS-oberführer Soodla pidulik ametisseastamine, mida toimetas SS-riikliku juhi Himmleri esindaja SS-obergruppenführer Jeckeln kindralkomissar SA-obergruppenführer Litzmanni juuresolekul, kusejaures kindralinspektori pidulik ametisseastamisel viibis rohkesti Saksa sõjajõudude Saksa Teisilvalitsuse ja Eesti Omavalitsuse esindajaid.

Peale kindralkomissar Litzmanni ja reichsführer SS esindaja obergruppenführer Jeckelni sõnavõtte esines kindralinspektori ametisseastamisel puhul pikema kõnega ka kindralinspektor oberführer Soodla, milles ta ütles järgmist:

Minu nimetamise puhul kindralinspektori tänan minule osutatud usalduse ja au eest.

Olen sõdur ja võitlus enamuse vastu on saanud minule traditsiooniliseks, kuna olen selle võitluse kaasa teinud 1918. aastast saadik. Seepärast oleksin leidnud olevat kaunilma, kui oleksin võinud jääda oma väeosa juure ja minna koos temaga võitlusele. Aga ma olen ka teadlik vastutusest ja ülesannetest, mis minule langevad mu uuel teenistuskohal.

Oleme selgusel, et enamuse võit tähendab Euroopa kultuurirahvaste hukkamist, seega on olemas vaid üksainus tee: võidelda! Võidelda sihikindlalt kogu jõu ja karmusega võidu saavutamiseks. Käesolev võitlus elu ja surma peale ei salli nõrkust, sest järeleandmine ühekski silmapilguks viib hädaohtu kõik. Nii on suurimategi raskuste juures nõustav vastupidavus ja vankumata usk iseenesele.

Vajame võitluseks moodsaid ja hästi väljaõpetatud vägesid, kellele rahva enast-salgava tegutsemisvalmidusega antakse pidevalt lisa ja kes seeläbi on võimelised teostama väljaõpet ja suutelised sõdima.

Lahinguväljal ei ole otsustava tähtsusega mitte ainult arvuline koosseis, vaid pigemini vankumatu võitlusmoraal ja ohvrivalmidus, mis omakorda tuginevad rahva moraalsele ja materiaalsele toetusel. Ja just reservide kindlustamises ning eesti rahva sõjapanuse suurendamises ja arendamises näen ma oma uute ülesannete raskuspunkti.

Mizule asetatud ülesanded on läbi viidavad ainult siis, kui minu uus tegevus leiab toetust kõigi juhtivate ja mõduandvate ringkondade poolt. Eesti rahvas teab, et tema tuleviku saatust ei otsustata paberil, vaid võitluses ja relvaga käes. Võitlus Eesti väeosa ridades pole meile mitte ainult

aukohustuseks, vaid käesoleva silmapilgu uu rimake vajaduseks.

Eesti rahva võitlus- ja vastupanujõu hävitamiseks desorganiseerisid enamlased Eesti sõjaväe ja röövisid meie relvad ning varustuse. Seepärast oskab eesti rahvas seda hinnata, kui Saksa annab meie väeosadele moodsa varustuse ja väljaõppe.

Kuid moodsa võitlusjõu moodustamiseks, kes on võimeline võitlema relvavendluses õig äla kõrval Saksa vägedega, vajavad need väeosad kasvatust, kantuna rahvuslikest traditsioonidest ja püüdest. On vastuvaidlematut tõsiasi, et väed, kellele pole antud niisugust kasvatust, ei oma kõrget lahinguvõimekust ja on vaevalt võimelised rahvale ka hädakaitse moodustamiseks. Eesti rahvas peab oma väeosades, keda ta saadab praeguses võitluses, nägema oma tuleviku sümbolit.

Oma väeosade formeerimisel meenutab eesti rahvas eriti Führeri ja ta sõjaväge, kes ainsana Euroopa kontinendil ja ka kogu maailmas suudab enamlasi lüüa ja päästa kultuurmaailma hävingust.

Euroopa rahvaste suurt vabadusvõitlust enamuse vastu ja seega ka meie rahva ning

isamaa kaitsmise jubitakse Suur-Saksaamaa juhi ja teostatakse Saksa sõjajõudude poolt. Seejuures on saksa ja eesti sõdurite vaheline tihedaim ja usutavim relvavendlus eelduseks ühise võitluse menule. Seepärast väljendan ma kogu südamest soovi, et saksa ja eesti sõdurite vaheline tihedaim ja usutavim relvavendlus jääks alaliseks püsima.

Minu nimetamisega kindralinspektoriaks annab Saksa riik meie rahvale Euroopa vabadusvõitluses üle funktsiooni, mida vägagi oskame hinnata. See on üks Eesti ja Saksa vahelise koostöö põhialuseid käesolevas võitluses. Selle koostöö tähtsaimaks tagatiseks on vastastikune usaldus ja usutavus.

Usalduse pälvits eesti rahvas juba varemalt ajaloo oma võitlusega enamuse vastu aastail 1918—1920. Sõdurliku usutavust osutasiid meie vabatahtlike üksused käesolevas võitluses.

Eesti rahvas tahab praeguses võitluses ka edaspidi kaasa sammuda ja kõiki oma jõude rakendada, ja ta on teadlik, et võitluses elu ja surma peale on kaitse igale rahvale ta põhioiguseks ning põhikohustuseks.

Neist mõtteist lähtudes loodan ma oma ülesandeid suuta täita.

Idas vallutati tagasi eelmistel päevadel kaotatud asulad

Vasturünnakul saavutati täit edu. Hävitati 142 nõuk. lennukit ja 137 tanki. Lõuna-Itaalias tugevat mõlemapoolset suurtükitegevust

Führeri peakorterist, 13. okt. Sõjajõudude ülemjuhatus teatab:

Dnjepr ääres ründas vaenlane eile kogu päeva läbi tugevate jõududega Zaporoshye sillapead ja meie positsioone lõigus Kilevst kagu pool. Rasketes võitlustes purustati rünnakud, kusejuures hävitati 137 tanki. Kohalikud sisseõnned rünnakul.

Pripeti suudmel ja Homelil Lõuna pool vallutati tankiüksused ja grenaderid jõulises vasturünnakus mitmed eelmistel päevadel kaotatud asulad tagasi.

Homelil põhja ja Smolenskist lääne pool teostasid nõukogud koondatud jõududega uusi läbimurdekatsed. Kibedais võitluses saavutati meie üksused seal jälle täieliku tõrjeedu.

Ülejäänud idarindel, eriti lõikudest põhjapool Asovi merd ja edelapool Velikije Lukit teatatakse elavast kohalikust võitlustegevusest.

11. ja 12. okt. tulistasid jähilennukid ja õhutorjeseurükkid idarindel 142 nõukogude lennukit alla. 6 oma lennukit läks kaduma.

Lõuna-Itaalia rindel tugevnes eile tunduvalt mõlemapoolne suurtükitegevus. Voiturno oras ja Lõuna-Apeninimides löödi mitmed briti-põhja-ameerika jõudude kohalikud rünnakud kõrgete veriste kaotustega vaenlasele tagasi.

Vahemere ruumis pommitasid õhujõud hea eduga ühte vaenlase saaretoetuspunkti ja teostasid tagajärjeks sõrnnaku Ajaccio sadamale ja lennuväljale.

Idas asuti kohati vasturünnakule

Bolshevike rünnakud nõrgenesid eelmiste päevade kaotuste tagajärjel

Führeri peakorterist 12. okt. Sõjajõudude ülemjuhatus teatab:

Asovi mere ja Zaporoshye vahel nõrgenes vaenlase rünnakute hoog eelmisel päeval kantud kõrgete kaotuste tagajärjel. Nõukogud tõrjuti uuesti kõikjal tagasi.

Ka teistes idarindel lõikudes, eelkõige Dnjepr keskjoosul, Pripeti suudmes, ruumil Lõuna pool Homelil ja edela pool Wellikije Lukit nurjusid vaenlase rünnakud. Tugevate võitluste jooksul asusid meie väed õhujõudude toetusel paljudes kohtades edukale vasturünnakule.

Viimaste nädalate võitlustes paistis põhja pool Asovi merd eriti välja Kesk-Sakaa 13. soomusdiviisi kolonel Hauseri juhatusel.

Lõuna-Itaalia rindel sooritas vaenlane ainult keskjoosul üksikuid kohalikke rünnakuid. Üks mõõduv sisseõnned likvideeriti vastulöögiga. Ülejäänud rindel teostasid vaenlase võitlusüksused tugevneva kahuri-

tule saatel luureid meie võitluspositsioonide vastu.

Dodekanesi merepiirkonnas uputasid meie õhujõud ühe vaenlase sõjalaeva ja pommitasid hea eduga vaenlase toetuspunkte saartel.

Ühe jähilennukiteüksuse komandör, ülemleitnant Hans Philip, mõõkadega tampepärja omanik Raudristi Rüütliristi juurde, leidis õhuvõitluses kangelasurma. Temaga kaotas lennuvägi ühe väljapaistvama lahinglenduri ja üksusejuhi, kes saavutas 206 õhuvõitu.

Marssal Graziani Führeri peakorteris

Führeri peakorterist, 13. okt. Itaalia sõjaminister marssal Graziani viibis lühirääkimistel Führeri peakorteris.

Mida nad mõtleavad?

Eesti väeosade kindral-inspektuuri loomisega ja oberführer Soodla nimetamisega kindral-inspektori os jötud suur samm edasi eesti rahva selge hoiaku ja jäägitu bolshevismivastase võitluse tunnustamisel. On ülearune rõhutada veel kord seda heameelt, mida tekitab kindral-inspektori ametisse seadmise teade laiaades hulkades. Ja seda õigustatult, sest kogu rahvas tunnetas koos värske kindral-inspektoriga selget tõsiasja, et usaldus, mis oli selle sammu eelduseks, on üheks uneks ja tugevaks nurgakiviks eesti rahva vabale ja õnnelikele tulevikule.

Vanaks tõsiasiaks jääb aga ka see, et ühtki võitlust ei peeta ainult relvade rindel, vaid ainult siis saavutatav võitlus oma otsustava ja kindla võidu, kui kõik rahvuskaaslased seisavad enastohverdavas vankumatuses relvade taga, pidamata paljaks ühtki pingutust, ohvrit või loobumist. Selles mõttes ei ole ükski uskuja ajaloos parem ega õilsam Saksa rahva eeskujust, keda võime ta loobumistes ja ohvrivalmiduses ainult imetleda.

Kuidas on selles mõttes olukord aga meil, Eestis, kelle paremad pojad „Narva“ pataljonis on pälvunud kogu maailma imetluse?

On tõsi, et eesti rahvas oma tervikus kehtastab sama vaimu, mis kandis

„Narvat“ ta sangaritegudel ja tema kaudu kogu eestlast maailmakuulsusele ja mis võimaldas meil saada Eesti SS-brigaadi ning nüüd ka kõiki Eesti üksusi siduvat organi — Eesti väeosade kindralinspektuuri. Kuid eestlaste hulgas on ilmnunud viimastel aegadel ka säärased üksikuid nähteid, mis panevad tahes-tahtmata vangutama pead ja küsima, mida need inimesed oieti mõtleavad. Kas nad üldse midagi mõtleavad ja kas nad julgevad nimetada endid seejuures veel eestlasteks?

On selge, et Eesti vabastamisel jäi siia üksikuid punase värvinguga väike-tegelasi, kelle isikud pole meile tundmatud, kuid kellest võis arvata, et elu ise avab neil pikkamööda silmad. Me ei taha teha neist igale üksikult etteheideid ka siinkohal, sest osa neist on oma raskest tõvest juba paranenud, osa aga paranemas ja saamas jälle eestlasteks. Meie ei või aga lubada, et leidub teisi, kes nüüd, millal nad idarinde liikuvast võitlustaktikast saanud aru oma-moodi, on pidanud vajalikuks eraldumist oma rahva kehast ja tiibade soputamist neile, kelle kohta pole veel selgunud, kas neil üldse ongi veel kunagi tõelist kohta eesti rahva hulgas. Säärased tegelased on näidanud oma haletsemisväärsust tühisust ning me peame võtma nad tõsiselt vaagimisele. Ärgem rääkim siinkohal pikemalt neist, kes pida-

Saksa õhutorjeseurükk kuskil Itaalias asub uuele positsioonile. Pk-sõjak. Jesse (Wb)

Kindralmajor Scultetus lahkus Eestist

Neil päevil lahkus oma seniselt kohalt ja ühtlasi ka Eestist Tallinna standortkomandant kindralmajor Scultetus, kelle äraminekut eestlased märkavad tõise kahetsustundega.

Kindralmajor Scultetus võitis endale üle kaheaastase Tallinna viibimise puhul oma otsekohese käitumisega siinsete eestlaste seas palju sõpra ja ta ise oli samuti meile sõbraks, aidates jõudumööda kaasa kõigile eestlastele, üritustele.

Eriti auri teeneid on kindralmajor Scultetusel temale allunud omakaitseüksuste loomisel ja nende tegevuse arendamisel. Ta hindas eesti omakaitsemehi kui sõdureid väga kõrgealt ja tundis nende vastu suurt usaldust ning näitas ühtlasi üles hoolitsust alluvate heaolu eest.

Iseloomult oli kindralmajor Scultetus karm sõjamees, kes isikliku elu ohverdas täiel määral tööle. Lahkudes ta soovis eesti rahvale parimat tulevikku, lisades ühtlasi, et viib Eestist lahkudes kaasa väga head muljed.

Kohutav näljahäda Hiinas

Sh'anghaist. Vapustava pildi näljahäädast, mis juba ligikaudu aasta aega möllab mõnes Tshungkingi piirkonnas Lõuna-Hiinas, annab üks ameeriklane, kes viibis näljapiirkonnas 4 kuud. Ta kirjutab, et 40 prots. elanikkonnast on armetult nälga surnud. Tshungkingi valituse abi on ainult tilgake vett kuumale kivile. Iga päev nõuab näljahäda tuhandeid inimesi nälga surnud milje riisitoodang võib toita ainult 1/4 kohalikust elanikkonnast.

Värkesses Taishani linnas on mõõdunud talvel ja kevadel maetud üle 5000 tundmatu laiba, kõnelemata tuhandeid, kes on maetud perekonnamatusepaikadesse. Kulad sarnanevad suurte kalmistutega. Kõikjal on näha inimkonte ja pealuid. Tiikides ja lompides ujub kõdunevaid laipu. Nagu varem koerad, nii otsivad tänapäeval loendamatud lapsed prügikastidest toidujäänuseid.

J. Soodla vabadussõja sangarina

Enamlaste vastu võitlevate Eesti vabatahtlike üksuste kindralinspektor oberführer J. Soodla on oma noorusest hoolimata vana sõjamees, kes alustas võitlust enamlastega juba Vabadussõja esimesil päevil, 1918. a. lõpkuudel.

Koos Julius Kuperjanoviga, kelle parema käena ja võitluskaaslasena J. Soodla tegutses kuni Kuperjanovi langemiseni, asusid nad Tartumaal, Puurmanis, koguma endi ümber esimesi vabatahtlikke, kes moodustasid endast kuulsusriikka Kuperjanovi partisanide pataljoni ja hilisema Kuperjanovi polgu tuuma. Puurmanist saadeti välja juba ükikuid vabatahtlike gruppe Tartu poole ja pärast toimuud Tartu vabastamisel enamlaste käest olid tolleaegsel leitnant Soodlal oma meestega suured teened.

Kui Kuperjanovi partisanid liikusid hiljem Tartust edasi Elva, Puka ja Paju poole, siis tegi leitnant Soodla need lahingud juba kaasa partisanide pataljoni roodulima.

Tema oma rooduga vallutas Vabadussõja ajaloo ühe kangelaslikema võitlusena püsimat jäänud Paju lahingus esimesena Paju mõisa, paisates laiati eal seisukohad võtnud vene ja läti kommunistlike polkude osad.

Kui Kuperjanovi partisanide pataljonist moodustati hiljem polk, siis oli J. Soodla tõusnud juba pataljoniülema, kel tihti tuli täita isegi poigutuma kohused. Järgnes rida palavaid ja ainsagi taganemisteta lahinguid koos Kuperjanovi partisanidega Orava, Borovitsi ja Petersi all ning Pihkva vallutamine. Seal laienes kuperjanovlaste võiduraks lahingutee juba kangelama Venemaa piirre, Ostrovi ja Porhovi alla, kust polk Vabadussõja lõpul viidi üle Narva rindele, Krasnaja Gorka alla.

Kui ühe andekamaid ohvitseer jät J. Soodla ka pärast Vabadussõda Eesti sõjaväkke edasi teenima ja varsti läkitati ta sõjaväe vastloodud kõrgemasse õppeasutusse — kindralstaabi kursustele. Kõrgema sõjaväelise hariduse omandamise järele kutsuti ta hiljem sõjavägede staapi osakonnalema. Pärast kaheaastasi õpinguid Pariisi sõjaväeakadeemias ja selle lõpetamist kodumaale tagasi tulles määrati ta sõjakooli ülemaks.

Inglise rahvasaadikute „tõõsaavutused.“

Genfiist, 12. 10. (DNB). „Daily worker“ pahanab inglise rahvasaadikute käitumise üle. 74 neist olevat Churchilli viimase kõne puhul sõjalukorra üle tulnud toime sellega, lahkuja parlamendist juba peaministri kõne esimese osa ajal, et kindlustada endale kohti ühes Londoni restoranis.

Uus relvastus Saksa allveelaevadele

Lissabon. „New York Herald Tribune“ konstateerib ühes käsitluses mere-sõja kohta: Saksa allveelaevad kutsuti Atlandil tagasi, et neid varustada uue relvastusega. On selge, et see uus relvastus on hea.

A m s t e r d a m. U S A mereminister Knox seletas külasõitjil Vahemere piirkonda, et Euroopa kindlus ei ole veel vallutatud. Raskem ja kaalukam osa sõjast seisab veel ees. On täiesti põhjendamatu oodata peastet sõja lõppu. Allveesõja kohta tähendas Knox, et see on Atlandi ookeanis uue hooga lõkkele löönud.

Punasel Ristil ei võimaldata hoolitseda Iraani eest

Ankara. 11. 10. (DNB). Nõukogude, Inglismaa ja USA poolt lükati üksteiselt tagasi Iraani valituse palve, et Rahvusvahelisel Punasel Ristil lubataks uurida Iraani varustusolude küsimust.

Keres püsis Madridi maleturniiril teisel kohal

Madridist, 11. 10. (DNB). Kuenda vooru järele oli seis Madridi rahvusvahelisel maleturniiril järgmine: Fuentes 5,5 punkti, Keres ja Brinckmann 4 p., Ingelmo 2,5 (2 partiid poollet), Medina 2,5 (1 poollet), Sämisch 2,5, Albonso 2,5, Koher 2 (2 poollet), Augustin, Gomez ja Perez 2 (1 poollet), Sanz 1,5 (1 poollet), Pomar 1, Navarro 1 (3 poollet), Nicolas 0 (2 poollet).

Soome sõjateade

Helsingist, 13. okt. (DNB). Aunuse määritusel tõrjuti vähema vaenlase üksuse rünnak. Maakitsuse idaosas tungisid oma lõõkrühmad kahurtule toetusel vaenlase positsioonidesse ja hävitasid ühe kuulipilduja- ja ühe elamupunkri koos meeskonnaga.

Soomes jagati kirjandusauhindu

Helsingist, 11. 10. Eilsel Soome Kirjanikkude Liidu aastakoosolekul, kus prof. V. A. Koskeniemi, kes on juhtiv soome kirjandusajalooline ja Euroopa Kirjanikkude Liidu abipresident, valiti kolmele aastase liidu esimeheks ja tema asetäitjaks Arvi Kivimaa, Soome Rahvateatri intendant, annetati liidu auhindadefondist väljapaistvatele kirjanikkudele 5 auhinda 9000 — 2400 soome marga suuruses.

1. auhinna sai Urho Karhumäki, kelle peatoos „Kõnnumaa isand“ käsitleb ühe uudisajastu ülesehitavat tõd. 2. auhind langes Matti Hällile, kelle kunstikuromaanid kuuluvad Soomes loetavamate hulka. 3. auhinna sai Martti Haapanen, kelle romaan „Selgunud süda“ kajastab autori põlvnemist Põhja-Soomest. 4. auhinna sai Helena Murros, kes omandas nime lüürliliste luuletuskogudega, nende hulgas „Vaskliuaga“. 5. auhinna sai 70-aastane naiskirjanik Lilly Porthan, kelle muinasjutud kuuluvad soome rahva kaunitate varanduste hulka.

Major Waldemar von Gazen, nimetatud Gazaks, ühe soomusgrenadeeride rügemendi juht, kellele Führer annetas kui 38. sõdurile saksa armees tammepärja mõõkadega Raudristi rüütliristi juurde. (PK-sõjakirj. Grimm-Kastein. Wb.)

Nõukogude Liidus hukkunud 2757 mobiliseeritud eestlast

Enamlaste poolt vägivaltalt ära viidud eestlaste kohta andmete kogumisega teostab ERÜ keskameti juures pidevalt ZEV-i osakond. Seni on ZEV-i poolt nimeliselt kindlaks tehtud 2757 mobiliseeritud eestlast, kes Nõukogude Liidus on hukkunud näljahädas või raskete haiguste tõttu. Nõukogude Liidus elus olevatest ja seal nähtud eestlastest on seni ZEV-i juures registreeritud 11.128 isikut.

Garibaldilased pooldavad Ducet

Roomast, 9. 10. (DNB). Kindral Ezio Garibaldi pöördus garibaldilaste ajakirjas illekutsega kõigi garibaldilaste ja tõeliste itaallaste poole, et nad koonduks Duce juhtimisel nende ümber, kes töötavad isamaa uue tõusu heaks.

Führeri õnnesoov Hiina rahvuspäevaks

Führeri peakorterist, 9. okt. Führer saatis Hiina rahvusvalitsuse presidendile Wang-Ching-Weile Hiina rahvuspäeva puhul 10. oktoobril südamlikkudes sõnades koostatud õnnesoovi.

Hukkus Kreeka hävitaja

Stokholmist, 9. 10. (DNB). Kuuluglik Kreeka „admiraliteet“ teatab Londonis, et kaheksa ühele nendile kreeka hävitaja „Kuninganna Olga“ hukkamist.

Pataljon „Narva“ oli nagu terasmüür

Eesti grenadeerid purustasid enamlaste rünnaku selle tulipunktis

Sõjakirjasaatja Friedrich Wilhelm Abel

SS-PK. Kuski idarinde lõunaosas seisab eestlaste pataljon „Narva“ ühise vaenlase — Nõukogude — vastu. Mitte just kaua aja eest ühines ta oma SS-diviisi „Viikingi“ kamraadidega, et õlg õla kõrval nendega võidelda oma Eesti kodumaa vabaduse eest ja anda oma verd uue Euroopa heaks.

Nende sõdurisatust kirjutas ette, et pataljon „Narva“ tuli rakendamisele kohe ühes võitluste raskuspunktis. Vastakul neist asus pataljon „Germania“ paremal ühe soomusdiviisi soomusgrenadeerid ja üks „Westlandi“ pataljon.

900 meetrit kõnkalist maastikku — see oli eestlaste lõik. Lagedad kõnkasid, piklikud orud, kuristikud ja nõod, nende taga üks küla.

Eestlased ei olnud veel aega saanud kaevikute kaevamiseks. Laskurpesades ja kuulipildujapositsioonidel seisid nad tõrjevälis oma relvade taga. Nad ei olnud veel kunagi tulelõinil olnud, nad ei tunnud veel sõda. Nad tundsid küll lühikesi enamlaste verevalitsuse õudusi oma kodumaal, mitte aga lahtise väli- lahingu tõsidust. Komandöri, sturmbannföhreri, oli usku oma meestesse. Ta vaatas tulustestile rahulikult vastu.

Ja nad tulid — need esimesed lahingu rasked tunnid. Oli üks hommik juulikuus. See oli 19-ndal, kui nõukogulased hakkasid juba aovalgel pataljoni positsiooni tulerahega üle külvama. Tuliastamine kestis pidevalt. Suurtükki-granaadid songisid üles maapinda positsioonide künkarajal. Nõukogude kergete, raskete ja õliraskete granaadiheitjate viskemürsud lõhkesid nende seas ja Nõukogude kogupaugukahurid saatsid nende ridadesse mürisevat terasrahet.

Eesti vabatahtlikud ei tunnud veel kõike seda ega saanud sõjaga harjuda aegamööda. Nad sattusid otse keset lahingut, ja nad pidasid vastu. Varsti lebasid nende hulgas esimesed surnud kamraadid. Nad aga ei kaotanud ka närve, kui nad kuulsid esimest korda haavatud kamraadide valurajatusi ja sanitaride hüüdmist. Nad aitasid haavatud kamraade sõnatult, kahvatute nägudega keset plahvatuste mürinat. Nad roomasid nende juure raskeima tules.

Niisiis — see oli sõda, ja seejuures ei olnud vaenlast veel nähagi. Nad ei saanud tulistada. Nõukogude jalavägi peitus alles järgmise nõlva taga. Need ei olnud Nõukogude halvimad sõdurid vastaspoolle — „Narva“ vastas seisid üks Nõukogude kaardiväerügement.

Viimaks lakkas terasene rahe. Kõlasid veel mõned raskused, siis tuli Nõukogude jalavägi, kes lootis nüüd kergelt lõõda. Kuid eestlaste kuulipildujad niitsid ründajad maha. Ka siis, kui teatati Nõukogude T-34-tankide tungimisest nende seljast, kes olid ühes väeosade vahelkohas läbi mürdnud. Eestlased jätsid tankid soomusküttide hooleks, kes olid nende taga positsioonile

asunud. Need tulistasidki tankid puruks.

Enamlaste rünnak purunes nagu laine kalju vastu. Ründajate vood veeresid purustatult tagasi. Pataljon „Narva“ oli positsiooni hoidnud just selles kohas, kust enamlased tahtsid läbi murda. Komandör oli uhke oma pataljoni eestlastele. Ta oli vana sõdur ja oskas hinnata mehi, kes juba tuleristest löid tagasi mituguse massilise rünnaku.

Õhtul sai pataljon tankitõrjekahureid eeslinile abiks. Järgmine päev jäi rahulikuks. Arvati, et enamlased seavad end valmis uueks rünnakuks. Ja tõepoolest! Kolmanda päeva esimestel hommikutundidel puhkeski võitlus uuesti. Jälle Nõukogude ettevalmistav tuli kogu lõigule. Nõukogude lahingulennukid toetasid rünnakut. Sadadena heitsid nad alla väikesi fosforpomme. Neid võis näha selgesti langemas, neid loendamatu väikesi punkte, mis tekitasid haavatuile killuvigastuste kõrval valusaid põletushaavu. Jälle hoidis pataljon „Narva“ positsiooni.

See oli hommikul kell 3.20. Siis tuli jälle mõni tund rahu, kuni algasid vahetpidamatult õhtuni Nõukogude rünnakud. Kell 10.35 andis kogupaugukahurid marutuld.

Jälle olid Nõukogude soomustatud lahingulennukid nagu erilased meie liinide kohal, jälle võis näha tihedasti üksteise kõrval fosforpommeid väikesi suitsujugasid. Aga jälle löödi enamlaste jalaväerünnak vihases vastupanus tagasi.

Kell 14 ründasid nad vasakul asetsevat kõrgustikku. Seekord mürdasid nad läbi tugevamate jalaväejõududega. Pataljon „Narva“ osad tegid kiire vastulöögi. Sissetunginud enamlased hävitati.

Jälle olid Nõukogude T-34-tankid meie liinide taga. Eestlased ei lasknud end häirida. Nad õiendasid ees asjad jalaväega, kuni nad nägid kõrgustikul enda taga põlevaid purukstulistatud vaenlastanke paksus suitsus lebavat. See oli jälle soomusküttide töö.

Eesti pataljoni read on hõrenenud. Üks mees peab nüüd kahe eest väljas olema. Nad asuvad jälle oma positsioonidele läbisongitud, pommikraatrest ja granaaditrestest mustaks kõrbunud maapinnal. Kell 12.40 ründasid nõukogulased vasakul pataljon „Germania“ kohal. Jälle tankidega. Ja jälle paisatakse nad tagasi.

Samal ajal ründavad „Narva“ lõigus Nõukogude raskerelvad üle 40 minuti vahetpidamata. Mehed klammerduvad maapinda. Nad ei saa end ju selle vastu kaitsta. Rivist väljalangemised rohkevad. Haavatud toimetatakse tahapoole. Kõigi silmis paistab tumm küsimus: „Mis nüüd saab? Kuipalju meid veel on? Kas suudame rindelõiku hoida?“

Komandör on ees oma meeste juures, näitab uusi positsioone, nagu neid

kaotused nõuavad. Kell 13.30 voogab Nõukogude jalavägi ülekaalul arvul eesti sõjaliinide vastu. Nad ei suuda teda enam pidurdada.

Enamlastel murravad läbi paremal tiival. Kaks-kolm lõõkrühma aga paiskab enamlased ägedas lähivõitluses jälle positsioonidest välja. Labidate, käsigranaatide, püstolite ja täkkidega.

Kell 14.05 langeb komandör. Ikka jälle ja jälle tormavad Nõukogud metsikult peale. Vaenulised rinded on üksteise sisse nihkunud. Kell 14.40 jõuab rügemendi staapi järgmine raadiosõnum: „Pataljon „Narva“ peab vastu viimse jõuga.“

Kell 15 on vaenlane jälle rindelõigus. Teise kompanii riismed paiskavad ta veelkord ülinimiliku jõupingutusega välja.

Siis tuleb vaikus. Kurnatult istuvad eestlased oma laskurkaevandis. Nad on teraskiivrid ära võtnud. Nende silmad on kinni ülepingsutustest. Nad lasevad vabastavalt sooje päikesekiiri endast üle libiseda, nad tahavad ainult rahu, muud mitte midagi.

Nad ei saa aga veel puhata. Jälle kõlab alarmhüüde: „Vaenlane tankid!“ Juba jälle on T-34-d nende taga kõrgustikel. Nad näevad neid tanke üsna selgesti, nad näevad aga ka meie tanke esile tungivat. Üks T-34 teise järel jääb lebama. Nad näevad ka veel meie stukasid enda kohal, näevad, kuidas nad sõostavad Nõukogude liinide kohal ulgudes alla, näevad pommilõhkemiste ridu.

Nüüd valitseb lõpuks vaikus. Hämarikuks vahetatakse pataljon „Narva“ välja. Üks kompanii tuleb tagasi ilma juhitu.

Eesti grenadeerid hoidsid positsiooni.

Nemad kindlustasid kavakohast evakueerimist... Viimased julgustusüksused lahkusid täielikult purustatud piirkonnast. Siit leiavad nõukogud eest ainult varemeid. Pioneerid ootavad veel viimseid sõidukeid. (PK. sõjakirjas. Grönert).

ÜKS KANGELANE

SS-PK. — Veel kord heitis post pilgu hämarusse, siis kargas ta üles, jooksis küla- kile mõõda jooksukraavi edasi, laskus mõõda muld-astmeid allapoole ja rebis suurima jõuga lahti punkri ukse. „Nad tulevad!“ hüüdis ta tundedasse punkri esimesse. Kiiresti olid puhkajad jalul ja tormasid välja oma asukohtadele. Pooltugevad hüüded koosisid punkrist punkrisesse... „Nad tulevad!“ Siis kostus kiiret jooksu oma positsioonidele, padrunikastide kolinat.

Ühe hoobiga oli muutunud elavaks ühe SS-pataljoni positsioon. Telgiriided kõrvaldati laskevade eest, laskurid asusid oma tulejoonele. Ja siis oli kõik jälle vaht. Pingutavalt vaatasid sajad pilgud üle kaeviku ääre, et paremini jälgida oma positsioonide suunas roomavaid tumeid kogusid. Veel on kõik vaikne, mitte õhtegi püsilasku. Neid lastakse jälle lähedale tulla, et anda siis surmav hoop. Havitav, kas bolshevikud ründavad täna ilma suurtükiväe ettevalmistuseta?

Seal aga oli järsku kuulda õhus sahinat ja viinat, bolshevikide ridade vahel tõusid kõrgeläve vägevad mullisambad... — meie suurtükivägi oli ise avanud tule, et tõkestada ründajate edasitulekut.

Nüüd muutus ka vaenlase poolle elavaks. Hüüded ja hõikesid kostusid kõikjalt. Kuskiit oli kuulda aeg-ajalt tugevamat häält — seal jagati käsklusi. Siis oli neil vist mingi ka- vatus: siit-sealt hakkas kostuma veidruid hüüdeid: Hurrää! Hurrää!

Vaenlane oli tegevusse rakendanud oma granaadiheitjaid. Kohe vastas sellele meie oma. Toim-pruun laine varises peagi kokku. Kuulipilduja aina külvas surma. Neid tuli küll laimete viisi, kuid edasi ei jõudnud neist ükski. Kõik nad jäid sinna. Massid ilma relvadeta, kes tungisid kuni oma lan- genud kaasteleni, haarasid neilt küll relvad,

Nad takistasid Nõukogude sissemurdu, ja seda raskuspunktis. Diviis „Viiking“ suutis seega oma taktikalised ülesanded täielikult täita. Diviisis kõneldakse pataljon „Narva“ ohvriksigust.

SS-grenadeeride diviisi „Viikingi“ mehed ja koos nendega kogu Saksa arme kummardub langenud eesti kamraadide ees, kes olid valiks Nõukogu- de hüppe vastu.

Nad mõtlevad haavatuile. Jäägu sel- lel päeval relvadega võidetud kuulsus elama pataljon „Narva“ ellujäänute juures.

kuid vähesed jõudsid nii kaugele et edasi tulla, sest enamus neist jäi sinna, kust nad edasi tahtsid tormata.

Kuid ka vaenlase kuulipilduja ja granaadiheitjate tulel näis olevat tagajärgi, sest siit-sealt hakkas kostuma hüüded sanitaride järele. Ka vaevalt kaheksateistastane, kes hommikul vara esimesena märkas vaen- lase rünnakut ja oma kamraade, alarmeeris, lamas nüüd peahaavaga ühel kaevikuserval, kuhu sanitar teda tagasi oli tõmmanud. „Jää siia lamama,“ oli sanitar talle öelnud, „ma viin su veerandtunni pärast edasi, pean praegu veel üht teist kamraadi ära tooma, temaga on asi tõsisem.“ Siis oli ta ka juba kadunud oma kohuse täitmisele.

Noor SS-meis oli nüüd üks. Ta mõtted olid kamraadide juures seal ees. Kas suuda- vad nad vastu panna? Juba kuulis ta läbi lahingumürä hõikeid laskemoona järele. Nüüd tuli tegutseda. Seal kuulis ta eemalt minevat laskemoona kandjat. Tuleb kiiresti juhtida õigesse kohta, kus laskemoona jä- rele kõige suurem vajadus! Seal plahvatas mürsk ta ees. Kiiresti heitis ta pikali. Ta kiildude rahe vuhisee üle ta pea. Siis tõstis ta pead, et märku anda laskemoona kandja- le, kuid mees lamas liikumatult. Kiiresti oli ta tema juures ja haaras sidumismateri-jali järele, kuid see oli juba hilja. Kild oli poisil läbitanud südame. Abitult vastas haavatu ringi, kas ei silma ta läheduses ke- dagi, kes toimetaks laskemoona edasi. Ta liikus kuidagi oma punkri juurde, et vaheast ehk seal, aga kõik oli vaikne.

Kuulipilduja vaikis... Ta pilgud pöördusid padrunikastidele. Kas ei või sellest 200-st padrunist oleneda kogu positsiooni saatel? Ta oli haavatud, kuid ehk suudab ta siiski... peab... muidu võib-olla ei ole meist enam ühtegi järele! Veel heidab ta pilgu langenule. Tabades selle pilku, tu- leb ta liikmeisse jõud, energilise liigutuse- ga haarab ta padrunikastide järele, heidab nad üle õla ja siis eeslinile poole.

Raake ja aeglane on tema tee. Jõud hak- kab kaduma, kuid hambaid kokkupigistades jõuab ta siiski edasi. Peasid tilgub verd läbi. Kui nüüd veel mõnikümend meetrit mõõda seda jooksukraavi, siis... Meeter meetri järele vaab ta ennast edasi, tähele- panemata vaenlase ägedat tuld. Lõpeks ometi! siin ongi kuulipilduja punker! Ta ei suu- da enam, langeb kokku, koliseses veerevad padrunikastid alla punkrisesse. Ta ei kuule, kuidas sealsamas lähedal bolshevikud rõv- givad võidujoovastuses, sest veel mõni samm ja siis oleksid nad juba punkris. Aga ta ei kuule ka oma kamraadide heameele hüü- deid. Seal juba on kuulipildujal jälle hää- led sees ja nildab nagu vikatiga vaenlase tihedaid ridu. Varsti on rünnak tagasi tõr- jutud. Seal tuleb ka noor kaheksateist- aastane teadvusele.

Kui ta hiljem sidumisplatsile tagasi jõu- ab, kinnitab pataljoni komandant talle isik- likult Raudristi II klassi rinda.

SS-sõjakirjasaatja Walter Döring.

Asutatakse trükiala juhtimis- keskus

Idaala riigikomisari nõusolekul avaldati kindralkomisari ülesandel vastav teadaanne, mille alusel Eesti kindralkomisari-piirkonna jaoks asutatakse trükiala majandusühendus asukohaga Tallinnas. Majandusühendusse kuuluvad liikmetena igaliiki trükikojad.

Asutava trükiala majandusühenduse ülesandeks on graafikatööstuse alal toodan- gu suunamine, jõudluse tõstmine ja turu korraldamine. Ühendus võib oma liikmete suhtes siduvalt korraldada graafikatoodete tootmist ja ümbertöötamist ning tööjõudude, kätisvahendite ja toor- ning abianete tar- vitamist.

Viljandi „Koidu“ koor 75-aastane

Viljandi vanim segakoor, nimelt „Koidu“ koor, kes bolshevikite võimu ajal kaotas suure osa oma koosseisust, on end jälle kogu- nud. „Koidu“ koor valmistab nüüd ette oma 75. aasta juubeleile, mis peetakse käesoleval hooajal.

Sinise taeva all

ROMAAN
Johannes Kaup

97.

Mae Soodemaga kõrvuti ojaäärse pingil.

„Endel“, ütles Mae end ta vastu surudes, kui nende ümber oli muutunud juba täiesti vaik- seks. „Kartsin täna nii väga sinu ja Uusna, Eeri- ku ja teie kõikide pärast. Ah, ütles, kas see oli väga, väga hirmus?“

Endel püüdis naeratada.

„Mae, sa pead püüda olla meie pärast mu- retu. Sõda on ikka hirmus, aga lahing on mees- tele,“ ütles ta lohutavalt. „Kas jääme seal ter- veks või langesime, see pole meie teha. Meie ei võitle eneste, vaid sinu ja kõikide teiste eest. Praegu istume siin, ja meie ümber on vaikne. Aga eelpostid valvavad — meie pärast ja ko- gu meie ümbruse, nende põldude ja metsade pä- rast, mis hingavad praegu tase ja helises. Kui kostuvad aga esimesed lasud või kui idakaarel sünnib uus päev, siis kutsuvad uued kohustu- sed ka mind, — sinu ja kõikide teiste pärast.“

„Vahel, Endel, on tunne, et kõik võiks olla teisiti“, vastas Mae pead väsinult ta õlale lange- tades. „Hoopis teisiti.“

„Näiteks?“ küsis Endel.

„Noh, ma ei tea seda ju päris selgesti, aga... vahel tahaks lihtsalt minna, kahekesi... ja ka- duda... ning oodata...“

„Mae!“ hüüdis Endel pooliti kokkuvõtte. „See oled sina, sõjamehe tütar, kes räägib nii?“

„Ah, ära siis pettu seepärast minust, Endel! Ma teen ju, et see nii ei lähe, aga... olen ik- kagi ainult naine ja... Veri ja surm, aina veri ja surm — milleks peab see olema ikka nii?“

Endel asetas käe üsna õrnalt timber ta piha ja tõmbas ta enesele lähemale, nii et tüdruku pea toetus vastu ta rinda ning juuksed puudu-

tasid ta nägu.

„Jah,“ ütles ta siis väga pikkamööda, „veri ja surm, aina veri ja surm. Aga mis saame meie sinna parata! Isa on puudutanud sama küsimust ja samuti nagu praegu sina. Mu vend langes Va- badussõjas. Meie oleme aga saanud elada ja ehi- tada peale Vabadussõda paarkümend aastat ra- hulikult. Kas pole seegi midagi? Mis sa siis ar- vad, Mae, kas peame laskma nüüd siis tõesti jäl- le minna ja kaduda kõigil ilusal lõplikult, ja laskma viia ning tappa vendi ja endid, nagu neid juba viidud ning tapetud? Ei, kallid, palju- de põlvede jooksul on eestlaste veri kastnud seda pinda, ei ole siin ainustki kohta, mis jäänud sellest puutumata. Ja seep see on, mis meid nüüd kohustab.“

„Aga see on siiski hirmus, et inimesed on... nagu kiskjad loomad, kuigi ruumi leidub maake- ral kõigile,“ arvas Mae jälle vaikselt ning Endel vastas talle peale lühikest vaikimist pikkamööda, mõltsikult, kuid rahulikult:

„Inimesed on hirmsad, selles on sul õigus, Mae, aga mitte kõik. Ning kuna sõda on suuna- tud ainult nende vastu, kes ei taha ega suuda sallida, et ka teised rahvad ja inimesed elavad ja töötavad, minnes ühtedest oma piiratud või- maluste juures koguni mõõda, siis polegi sõda nii hirmus, nagu ta võiks ehk esialgu tunduda. Sa kuuled, kuidas taevast nüüd üha kõmiseb, ja ma olen kindel, et kui läheksid praegu kõrge- male kungule, välja siit metsade varjavast sõo- rist, siis näeksid tõusvat tulesid taevasse. Need, Mae, on sõjatuled ja puhastustuld. Sa näed, kuidas päike on käesoleval suvel kaunis, kuidas on kaunid meid ümbritsevad metsad, põllud — kõik ja kõik. Ma ei tea, kuidas näed sina seda kõike, aga minule jääb tunne, nagu oleks loo- duse nägugi kooskõlas selle rahva olemasolu uuestisünniga, kes kuulub jäägitult ja igavesti selle looduse juurde. Sa arvasid, Mae, et võik- si minna... kahekesi, ja oodata, kuni kõik on mõõdas. Armas, väike tüdruk, tahaksin nii väga olla sinuga — nüüd ja alati, aga minna ei või meie siiski kuhugi, ka siis, kui seda tõsiselt ta- haksime. Ja oodata pole meil samuti midagi. Ei, Mae, meie ise, igaüks eraldi ja kõik koos, peame aitama võidelda tagasi seda, mille oleme ausalt teeninud ja maksanud paljude paremate verega

meie hulgast, nende hulgas minu vend. Ma tean ju, sa mõtled praegu, et selles võitluses lange- vad jälle paljud. Aga, Mae, uued langenud ja uus veri, kuigi see on meie valus ja raske, kin- nitavad ainult veresideme tugevust meie ja selle pinna ning looduse vahel, mis kuulub ja peab igavesti kuuluma meile. Või tahad, et meie, ük- sikult nii tähtsusetud ja väikesed, oleme raske- tel aegadel säärased närused olendid, kes sääs- tavad aina endid, et hoida vaid elu... ilma min- gi sügavama ja kestvama, pühama sihi, aru- saamiseta sellest suurest, kellele kuulume — oma maast ja rahvast?“

„Ah, Endel, sa räägid liialt raskelt, nii et ma ei saagi sellest kõigest aru. Teie, mehed, andute aga tihti ainult abstraktsetele mõistetele. Teie na- gu ei näekski seda, mis on otse teie juures ja teile päriselt lähedane, kuigi see tihti peale on vaid väike, valulev süda...“

„Mae,“ naeratas Endel teda rahustades. „Va- hel võib see ju tunduda nii, aga sedagi ainult siis, kui oht on kauge ja ainult aimatav, kuigi su väide ei pea päriselt paika selliselgi juhul. Jah, Mae, nagu ütangi, — kas sa kujutled, mida oleks see tähendanud, kui jõuk, millise lõime- tagasi enne siinset ümbrust saavutamata, oleks tõepoolest jõudnud tungida välja siia? Hüva, si- na ja mu isa kartsite minu pärast, Kaarin tun- dis muret... noh, võib-olla Margussoni tõttu. Seal, kuski kaljuses Soomes, on väike süda, mis tuksub alalõpmata ühele, kelle nimi Eerik ja kes võitles siin tänagi kaasa... Aga kujutle nüüd, et kõik oleks lõppenud teisiti, et meie poleks suutnud pidada vastu ja siin oleks laastanud surm ning enamikku meist poleks olnudki praegu enam elus, üksikud oleksid aga pidanud pa- gema tõeliste metsloomadena laande, — mida tähendaks siin siis isegi see, kui mõned meist oleksid tänases võitluses langenud? Meie kõik võitlesime ju ainult nendele väikestele südame- tele mõeldes, mis tuksuvad meile ja mis loovad ühiselt meie südametega elu. Südamete vastas- tikustes tuksetes peitubki aga lõpuks ju kogu rahvas, kogu isamaa ja kõik, mis elus on suurt ja kaunist, püha ja igavest, — kas on see siis, kuigi jääb tihti peale varjatuks, tõesti nii abstr- rakteks mõisteks, nagu oletasid seda sina?“

„Ei, ei, Endel, sa keerad ikka kõik selle jäl-

le mujale ja kui ma sind niiviisi kuulan, siis te- kib ja süveneb aina tunne, et olen tõesti alles päriselt väike ja rumal, nii rumal, et ei suudagi mõista...“

„Noh, ja mida sa siis ei suuda mõista?“ küsis Endel.

„Ah, mitte midagi... ei võitlust ega — ar- mastust...“

Endel, võttes ta käed omadesse, pigistas teda korraks üsna tugevasti ja naeris siis lausa süd- damest.

„Ega see polegi nii halb“, arvas ta, „et naine ei suuda igakord mõista meest, ta tegusid ega tundeid! Armastuse alus pole ju igakord sugu- niivõrd täielik ja ulatuslik mõistmine, kui tingi- musteta usaldus, sest elus on palju ja veel enam keerukat, mis kõik otseselt või kaudselt keerleb ikkagi üheainsa südame ümber, ilma et ta see- juures saakski kuuluda täielikule aruandmisele.“

Ja kuna Mae talle seepeale kohe ei vastanud, lisandas ta hetke pärast mõtlilikult:

„Ka mina tahan kord luua oma mehe seoisest täielikuma kodu, üsna väikese küll, aga sellise, mis nõuab mult küll tähelepanu ja vaeva, aga annab ka rahulolu. Ka mina tahan, et seal jook- seksid kord ringi pisipõngerjad. Aga ma tahan ka, et see kodu oleks vaba ning et keegi ei võiks mulle ega nendele pisikestele ütelda, nagu poleks pind, millisel lõikame vilja, vabastatud minu kaasabil või nagu lasuks minu ja selle kodu va- baduse vahel arguse ja endasäilitamise ning se- damööda teiste vere lunastamata vari. Nõnda, väike Mae. Ja nüüd meie ei räägi sellest enam. Kui tulevad uued võitlused, lähen neisse jälle. Ja kui ma neis ka langen, siis, Mae...“

„Endel!“ katkestas Mae ta lause, vabastas end järelel ta käte vahelt ja pöördus, haarates mõlema käega Endeli õlgadest ning surudes end tihedalt ta vastu, nagu kardaks ta, et Endel nüüdsama, otse praegu talt iahkub.

„Endel!“ kordas ta siis uuesti. „Kas sa pead siis tingimata rääkima nüüd nii, tegema mulle hirmu ja haiget?“

„Anna andeks, Mae! Sa tead ju isegi, et see oli ainult niisama, naljaks...“

Paide ümbruses käib hoogne talude elektrifitseerimine

Loodud elektrifitseeritud on näidanud juba energilist tegutsemist Väätsal, Koigis, Annas, samuti Mäekülas ja Purdis

Huvi talumajapidamiste elektrifitseerimise vastu Järvamaal tõuseb pidevalt. Hoolimata sõjaaja raskustest ja vastava materjali ning tööjõu vähesusest, leiab talude elektrifitseerimise küsimus kõigjal elavat vastukaja ning mitmeid asulaisi praktiliselt teostamist. Üheks olulisemaks põhjuseks osutub siin kahtlemata ka asjaolu, et vajaliku valgustuse olemiseks ei piisa saadavast petrooleumi hulgast. Kui mitmed talumajapidamised enne sõja puhkemist aineliselt põhjustel elektrifitseerimise küsimustesse suhtusid pessimistlikult ja kõhklevalt, on olukord selles osas nüüd sootuks muutunud. Ära on langenud ainelised mured ning peamiseks takistuseks on jäänud vaid vastavate materjalide hankimise mured. Kuid ka siin pole olukord kaugeltki lootusetu, kuna hea tahte ja ametiasutuste kaasaaitamisel ning vastutulekul on õnnestunud saada nimetataväärset abi. Mõistagi moodustab elektrivalguse sisseviimine taluma-

japidamistesse momendil vaid ühe osakese üldisest talude elektrifitseerimisest, kuid kahtlematult osutavad ka senini saavutatud tulemused küllaltki väärtuslikeks üldises elektrifitseerimise arengus.

Momendil on Järvamaal asutatud mitu elektrifitseeritud ning juba lähemal ajal on loota ühe aine ühikute ellukutsumist. Üheksatest valdades on eriti innukalt elektrifitseerimise küsimusse suhtunud Väätsa valla talupidajad. Sellest on vaevalt möödunud kolm kuud, kui Väätsa elektrifitseeritud asulate kokkuvõtte peeti Lõõlas, Väätsal ja Palas esimesed koosolekud, kus päevakorras olid küsimused, millised ühendused talumajapidamiste elektrifitseerimisega. Alates nimetatud ajast on elektrivalguse Väätsale viimise tööd arenenud kõigiti lüüesalt ja hoogvalt, kuigi sügisesed viljakoristamistööd ja viljapeks mõnede ajaks elektrifitseerimise tööd katkestas. Üldises elektrifitseerimistööde raamistikus on jõutud juba niikaugele, et pea lõplikult on suudetud püstitada kõrgpingeline postid. Samuti on valmis ehitatud elektrijaam Lõõlas, kuna alajama ehitamine Väätsal on lõpetamisel. Lisaks sellele alustati neil päevil vastavate eeltingimistega ka alajama püstitamiseks Kirnas.

Võrdlemise suurt huvi elektrifitseerimise vastu tuntakse ka Koigi vallas. Seda tõendab asjaolu, et elektrivalguse sisseviimiseks talumajapidamistesse on avaldanud soovi suurem hulk talumajapidamised 100-protsendiliselt ning vähemad majapidamised 30-50-protsendiliselt, kuigi nimetatud arvud endae hõlmavad majapidamisi vaid augustikuus asutatud elektrifitseeritud piirkonnas, s. o. Koigi ja Prandi asunduses, Tamsi, Sõrando ja Silme külaades ning Huuksi asunduses. Kuigi Koigi elektrifitseeritud põhirajoonis on alles registreerimisel, on kohapealse asjastuviitadud isikud juba varemalt astunud samme selleks, et otsustada tööd alguseks olemasolevad takistused oleksid kõrvaldatud. Nii on suudetud juba hankida madalpingeline isolatsioonitööd, tehtud eelteadmisi elektriliinipostide soetamiseks ning astunud samme transformatori saamiseks.

Elektrivalgustuse sisseviimise küsimusega Annas tehti algust möödunud aasta novembrikuus. Kuigi juba siis peeti vajalikuks alustada vastavate eeltingimistega, jäid need eeltingimised siiski põhiliselt käesolevaks aastaks. Küsimus tõuseb aga uuesti päevakorrale käesoleva aasta sügisel, mil kohapeal asutati Anna elektrifitseeritud ühistu asutamiseks alustati ka viibimata vastavate eeltingimistega. Oma praeguses kujus haarab Anna elektrifitseeritud talumajapidamisi Purdi asunduse ulatuses, kusjuures elektrivõlu soovivate majapidamiste arv ulatub paarikümnele. Vastavalt saavutatud kokkuleppele hakkab Purdi asunduse talumajapidamisi elektrivõluga varustama Anna piimatööstus. Vaatamata lühikesele tegutsemisajale, on Anna elektrifitseeritud suutnud toime tulla tööga. Nii on juba õnnestunud hankida suuremal hulgal juhet ning isolatsioonitööd, samuti alustatud eeltingimistega elektriliinipostide püstitamiseks. Kõigi eeltingimistega osutub elektrivalguse sisseviimine Anna elektrifitseeritud piirkonnas asuvasse talumajapidamistesse võimalikuks juba enne uue aasta saabumist.

Lisaks eelpooltähendatud asulate on elektrifitseerimise küsimus elavalt päevakorrale kerkinud ka Vodka ümbruskonna talupidajate keskel. Ka siin on loodud kohalik elektrifitseeritud ning alustatud energilise eeltingimistega, et viia elektrivalgust ümbruskonna talumajapidamistesse.

Kingituspakikesi rindesõdureile

ERÜ Järvamaa ringkonnaametis töötatakse tervituspakkide valmistamisel

„Seiske vahvast“ sõjasõidul
Tammetsa tugevusel
Kaljuküla kindlusele
Varjuks vaenu vastu.“

Sellise katkendiga meie suurest eeposest „Kalevipoeg“ tervitab ERÜ ja tervitavad ka kodumaalased oma tublisid rindesõdureid kingituspakikestega Eesti kommunistlikust ikkest vabastamise 2. aastapäeval. Peale selle tsitaadi „Kalevipoeg“ ehib hallikasvalget nägusalt tervituskarbikest veel ERÜ embleem — kolm kokkupandud kätt.

On endastmõistetav, et ERÜ Järva ringkonnaamet on tegemas kõik, et ka Järva maakonnast nägusaid ja rindesõdureid nii palju kodurõõmu valmistavaid kingituspakikesi teele läheks. Ja neid lähebki, sest järvalased ei ole kunagi sooja osavõttu lasknud selliseid aktsioone mööda, aga lase ka seelõpp, kuigi maal on praegu ikka veel kaded kibedaid sügisid. Ent ega seepärast ometi või rindesõdureid, meie kodu ja isamaa vabaduse eest võitlejaid, unustada!

Et 21. oktoober läheneb kiiresti, siis tuleb kõigil rutata, kes tahavad sel rõõmsal pidupäeval meelde tuletada rindesõdureid.

Et selle näda la lõpul käib veel kingituspakikeste valmistamine, siis oleks

Kirjandust jõululaule

Eesti Kirjastuse väljaandel ilmub lähemal kuuldel rida ilukirjanduslikke teoseid, millede hulgas aga ainsaks uudistuseks on Albert Kivika romaani „Karuskoos“. Teised raamatud, mis loodetavasti jõuludeks ilmuvad, on meie juba tuntud teoste uued trüki või valikkogud. Nõnda ilmub kolmandas trüki Aug. Galliti „Toomas Nipernaadi“, mis on kunstnik Mart Karsuse poolt illustreeritud. B. Kangro poolt koostatud A. H. Tammsaare „Valitud novellid ja miniatuurid“ sisaldab enamiku kadunud suurmeisteri novelliloomingust, alates „Vanade ja noortega“. A. Kitzbergi „Valitud näidendid“ sisaldavad selle kirjaniku kõik paremad näidendid, nimelt „Tuule pöörises“, „Libahunt“, „Kauka jama“ ja „Neetud talu“. Eduard Viide „Näidendid“ mahutab kirjaniku kogu näitekirjandusliku loomingu („Pisuhänd“, „Tabamata ime“ ja „Side“). Lydia Koidula loominguist ilmub raamat, mis sisaldab näidendid „Sõprane mull“ ja kolm jutut, nimelt „Ojamois ja tema minia“, „Ainuke“ ja „Enne ukse lukutamist“. Noorsookirjanduse alalt ilmub neli raamatut, milledest üks on uudistuse, nimelt G. Heibemäe „Vana Toomas“. See on ajalooline jutustus Tallinna ajaloo XVI sajandist. Edasi ilmub Fr. R. Kreutzwaldi muinasjutt „Uudme kuningas“, J. Kunderi muinasjutt „Suur Peeter ja Väike Peeter“ ja J. Kõrvi muinasjutt „Veelased“. Kõik need raamatud on illustreeritud.

Auhinnatud lastejutte

Eesti Kirjastuse poolt kevadel väljakuulutatud noorsooraamatute võistlusele saabus noorema astme osas tähtpäevaks, milleks oli 1. septamber, nelikümneend käsikirja. Nelst otsustas žürii auhinna neli, ja nimelt I auhinna Linda Alamäe „Kuukiirte tee“, II auhinna Leida Tigi ase „Vanaema maja“, III auhinna Tiina Randalu „Lugu ühest emaarmastusest“ ja samuti III auhinna Alide Arendi „Malle kalossid“. Peale selle soovitas žürii kirjastada veel järgmised teosed: Aleks. Kaskneeme „Meister Ante“, Aino Tigi ase „Esimese veerandaasta“, Salme Luide „Ida Katoras“ ja Jutta K u b j a „Varblane Vups saabub lõunamaalt“. Nõnda siis kõik teosed, peale ühe, naisantoreilt.

ERÜ emade puhkekodu Elvas jätkab tegevust

ERÜ emade puhkekodu Elvas jätkab oma tegevust ja jääb avatuks kogu aasta läbi. Lasterohked emad, kes suvel viibisid metsa- ja põllutöödel, võivad veel nüüd veeta oma puhkeaega emade puhkekodus.

küll soovivat, et kõik rahvuskaslad, kellel vähegi võimalik, mõtleksid meie rindesõdureile ja viiksid veel oma annetused ERÜ ringkonnaametisse, kus neid veel vastu võetakse. Seega tuleksime vabastamispeeval väärilikt meelde neid rahvuskaslasi, kes relvaga käes võitlevad, et idavaenlane enam ialgi ei saaks ohustada meie vabadust ning kodumaa elu ja paremat tulevikku ning kes eepose sõnades on meile, tagalaimeestele „varjuks vaenu tungi vastu“.

Sügiskiri „Kõrvemaalt“

Lõõla ja Vissuvere elektrit ootel

Lõõla on „Kõrvemaalt“ küla. Juba augusti lõpul kolletavad siin lehed sookaskedel ja septembris jäävad need hoopis paljaks. Kiirelt muutuvad siis ka põllud künjda kannul mustavaks ja poriseiks. Viimase sügise tõttu on aga paljudki põllud liiga pehmed ja kohati lausa vee all.

Soode vahetus naabruses leidub nii mõnigi talu, kus sügiskünnide teostamine tuleb täies ulatuses edasi lükata kevadele. Viljapeksuga on Lõõlas jõutud juba üsna kaugale. Halvem on aga lugu naaberkülades Vissuvers ja Nehatus, kus see on teostatud alles üksikutes taludes, kohati esialgsel viisil käsitsi, teisel hobusejõul töötavate peksumasinatega. Käsitsi pekstes tuleb arvestada tunduva teradekaoga, mis on eriti oluline nisude juures.

Praegusel sõjaajal, kus iga iva kallis, on siis nisu käsitseksmine õieti lubamatuks raiskamiseks, mida tuleks vältida. Kuna Vissuvers on rida metsatalusid, kuhu suur puugaasiga töötav rehe peksugarnituur ei pääse juurde, peaks kasutama võimaldada oli kohalikkudele vähematele peksumasinatele, et hoiduda olukorra kordumisekest, kus möödunud aastast lõikust pekti alles tänavu aprillis, nagu see Vissuverses sündis.

Lõõla elab tänavu elektrifitseerimise tähe all. Alajam on juba katuse all ning valendav postirida ulatub Väätsani. Sealst edasi on liini jätkamine juba väätsalaste mureks. Alajama püstitamine Väätsale edeneb aga üsna visalt, pidurdudes eriti heinaajast saadik.

Mugavaid valgustamisvõimalusi aga oodatakse pikisilmi kõikjal, kuna olikase juba ammugi tüdinud haisvast rasvalambist. See uus valgus peab ulatuma Vissuvere soosaartele, muutes sealset laanekuru pikkadel talveõhtudel elamis mugavamaks.

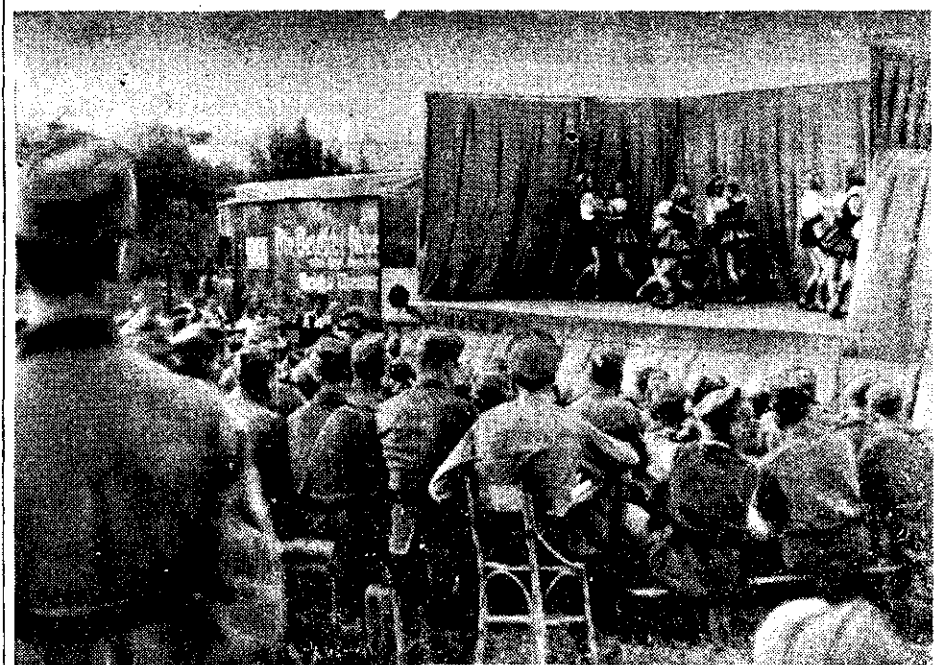
O. E.

Talude tagasiandmine Vändras ja Lelles

Pühapäeval, 10. oktoobril toimus Pärnemaal järjekordne talude repriatiseerimise korras tagasiandmine. Sedapuhku anti talusid tagasi Vändra ja Lelle valdade talupidajatele, kusjuures Vändras anti tagasi 12 ja Lelles 8 talu. Talude tagasiandmist toimetas Pärnu piirkonnakomissar Bombe, kellega koos olid kohale sõitnud ka Pärnумаа maavanem Loovali, Pärnu-Viljandi prefekt Oelgussaar ja teised ametiisikud.

Miina Härmale mälestusmonument

Neil päevil viibis Pärnus meie silmapaistvamaid kureid Ernest Jõeasari, kuna talles on ülesandeks tehtud helilooja Miina Härmale mälestusmonumendi püstitamine Pärnus kadunud helilooja nimelisele väljakule. Kujur Jõeasare seekordne küllaskäik Pärnu oli ühendatud selle ülesandega, kusjuures ta helilooja Miina Härmale mälestuse jäädvustamise komitee Pärnумаа osakonna juhatusliikmete ja linna-ahriteksti Siinmaaga lähemalt tutvus ümbruskonnaga, kuhu lähemas tulevikus tuleb kõnesolev monument püstitamisele.

Üks „rindesõdureid“ annab idarindel etendust küttidele ja grenadeeridele. (PK-sõjakirjas. Gronefeld.)

Liikuv sõjapidamise raamides evakueeritud alade elanikud taganevad vabatahtlikult ühes saksa vägedega. Nad on 20 aasta jooksul õppinud küllaldaselt tundma bolshevismi „õnnistust“ ja ei taha sellest enam midagi teada. Koos oma varandusega rändavad nad saksa sõdurite kaitse all taas julgesse kohta. (PK-sõjakirjas. Lechner.)

Teravilja võib ümber töötada ainult jahvatuskaardi esitamisel

Kindralkomissari asjaajamunud Amteblatis on avaldatud teravilja äraandmise ja tarvitamise määruse teostamise määrus, mis hõlmab iseevarustajale tasu eest jahvatamist.

Määruse kohaselt võib jahvatusteravilja iseevarustajate omatarviduseks ümber töötada ainult jahvatuskaardi esitamisel tasuliseks jahvatamiseks lubatud veskeis. Seejuures loetakse jahvatusteraviljaks kõik teravilja, mis tuleb tarvitamisele inimeste või loomade toiduks.

Teravilja jahvatamiseks väljaspool veskit asetatavas jahvatusseadeldises või põllumajandusliku käitise tehnilises kõrvalkäitises on vajalik maakondliku põllumajandusametis nõusolek.

Jahvatuskaardid antakse vilja maal valavanema ja linna linnaepa poolt, kusjuures kaarti ei ole lubatud kasutamiseks üle anda teisele isikule.

Jahvatuskaardi esmakordsel väljaandmisel peab iseevarustaja töendamata tema majapidamisse kuuluvat isikute arvu. Igakordsel isikute arvu muutmisel tuleb sellest kohe teatada jahvatuskaardi töendamiseks.

Jahvatuskaardi omanik ei ole õigust leivaga kuivtoiduainetekaartidele.

Jahvatuskaardil jahuks, kuivtoituaineks või söödasõmerikuks ümbertöötamiseks vabake-

antud teraviljakoguseid võib ümber töötada ainult jahvatuskaardi märgitud varustuseperioodide kestel. Erandit sellest võib lubada ainult maakondliku põllumajandusamet.

Jahvatusteravilja veol veskile kui ka jahvatustoodete äraveol peab jahvatuskaart kaasas olema. Veskile toodud jahvatusteraviljakogused peab veski omanik või jahvataja kohe sisse kandma jahvatuskaardile ja jahvatustoodetesse. Sama tuleb teha ka jahvatustoodete väljaandmisel. Seejuures peavad sissekanded jahvatuskaardil olema kooskõlas sissekannetega jahvatustoodetesse.

Isevarustajal tuleb sissekanded jahvatustoodetesse töendada oma allkirjaga. Kui jahvatustoodet ei ole võimalik ära viia kohe pärast ümbertöötamist, tuleb jahvatuskaart kuni jahvatustoodete äraviimiseni jätta veskisse hoitule.

Jahvatustasuna võib veski arvestada ainult kindlaksmääratud jahvatustasuna. Igasugused kokkulepped naturaaltasu kohta on keelatud. Jahvatusteravilja ümbertöötamisel saadavad tooted nagu jahu, sõmerik, kliid ja muu tuleb iseevarustajale tagasi anda.

Lõikustänapüha aktus Antslas

Võrumaal toimus lõikustänapüha puhul suurem aktus Antslas kodumajanduskoolis. Aktusest võttis osa ka Tartu piirkonna rahvast, kus anti ümbruskonna põllumeestele üle ürikud nende talude tagasiandmise kohta.

Aktuse avas Võru maavanem Hansen, kes oma sõnavõtus rõhutas, et Eesti põllumehe põhiliseks ja esimeseks sooviks on see, et ta maa kuuluks omanikuna talle. Eesti põllumeeste hulgas on tuntud ütetus: See maa, mida ma harin, on minu omand, tükki taevast selle maadiki kohal on samuti minu ja ka maapõue kuni maakera südameni kuulub mulle. Seda ei tule mitte mõista nii, et eesti põllumees ei saaks aru piiramisest avalikes huvides, vaid see ütetus väljendab seda, et eesti põllumees suudab toota ja töötada kõige paremini eraomandi alusel.

„Ajakiri Naisele“ levitamise kord

Ühenduses „Ajakiri Naisele“ ilu-misega juhime veelkordset lugejate tähelepanu ajakirja levitamise korrale. 1. Linnades levitatakse „Ajakiri Naisele“ ainult üksiknr. müügi näol. Tellimisi linnadesse vastu ei võeta.

2. Maal levitatakse ajakirja tellimiste teel. Tellimisi „Ajakiri Naisele“ võtavad vastu kõik kohalikud postiagentuurid ettenähtud arvu ulatuses.

Tellimine aasta lõpuni maksab RM. 2. — Tellimised ära anda hiljemalt 20. okt. s. a. Ajakiri Naisele talitus rahakaarti või kirjateel saadetud tellimisi ei täida. Üksiknumbri müüjale määratud arvu suurendamine pole võimalik. Ajakirja toimetuse asub Tartus, A. Hitleri pl. 9, tel. 40-50, talitus Ülikooli tn. 21/23, telefonid: KESKJAM 40-80, lähetus 27-62.

„Siin hengawa Mitme maije rahwa luid“

Jalutades Toomeorus on paljudele kahtlematult silma paistnud Vallikraa ja Toome tänava nurgal asuv punasest telliskivist neljakandiline monument, mille külgedel on neljas keeles mälestustekst. Silmitsedes tähelepanelikumalt juba ajahambast püretud metallplaati, näeme selle teksti all rooma numbrites aastarvu MDCCCVI. Tugevasti roostunud metallplaadi eestikeelsest tekstist selgub, et tegemist on möödunud sajandil püstitatud vana ühismaatsepaigaga — Rahvaste Monumendiga, mille all puhkavad viimast ja mitme rahvuse liikmed.

Tolleaegses eesti keeles kõlab mälestustekst järgmiselt:

Siin hengawa
Mitme maije rahwa luid.
Tarto liim matti neid
omma Maria kirriko man
XIII-nest saast XVIII saa aastade sadik.
Neide hauvade pää ehit
ALEXANDER
Selle wastse tarkusse templi.
Seda kottust anti neil
lujedl hengamises.
MDCCCVI: mal aastal iani kuul

Kuigi selle monumendi ehitamisloost on tänapäevani säilinud vähesel määral teateid, selgub, et need luid on Tartu ülikooli peahoone ehitamisel möödunud sajandi algul

vana Maarja kirik-kalmistu kohalt ülikooli ehituste rajamisel välja kaevatud ja ümber maetud.

Teatavasti asus sel kohal, kus seisab praegu ülikooli peahoone, vana Maarja kirik ja selle ümber surnuad. Kuid aadlike ja kõrgemate vaimulikkude matusepaik leidis ka kiriku põranda all. Põhjasõjas aga hävis kirik ja varemete kohale otsustati hiljem ehitada praegune ülikooli peahoone.

Et aga plats, kuhu kavatseti püstitada ehitus, oli tugeva langusega ühel küljelt, täideti kallakud. Seejuures tulid aga välja kaevamisele ka vanasse Maarja kalmistusse maetute luid. Need luid koguti ja otsustati ümber matta Toomemäe rahulikumasse kohta, milleks valiti praegune Vallikraavi ja Toome tänava vaheline muruplats.

Rahvaste Monumendi püstitajaks oli ülikooli esimene arhitekt Johann Wilhem Krause, kes paralleelselt ülikooli ehitustöödega viis 1808—1810. a. lõpule ka Rahvaste Monumendi püstitamise.

Et tegemist oli mitmeast rahvusest maetutega, asetati monumendile neljas — eesti, ladina, saksa ja vene — keeles raudplaadid.

JÄRVA TEATAJA Nr. 118.

Neljapäeval, 14. oktoobril 1943. a. Lhk. 3

Dr. G. Schultz-Bertram

Meie rahvaluuleharrastuse innukas pioneer
Tema 135. sünnipäeva puhul

Kui 105 aastat tagasi kutsuti Tartus Opetatud Eesti Selts, mille ülesandeks oli eesti rahvusiiku kultuuri eest hoolitsemine ja rahva minevikupärimuste säilitamine ning päästmine, pidas ühel esimesel koosolekul seltsi liige dr. G. Schultz niihästi vaimurikka kui ka sooja ettekande, millises ta juhtis tähelepanu rahvasuus esinevatele Kalevipoja-ainetele. Ühtlasi ennustas ta oletatavale terviklikule saagale suurt tulevikku. „Mõelge“, ütles ta muu seas, „mõelge, milline tõstev mõju rahvasse peaks olema arganud teadusel tema ajaloolisest olemisest ja suurusest! Kas ei oleks temaga lugu mitte nagu kerjusega, kellele äkki öeldakse: Sa oled kuningapoeg! Sest kas tõstab veel miski nii vasturääkimatult ühe rahva ajaloolist tähtsust kui epopöa omamine? Meil aga kui selle rahva vaimse uuestisünni edendamajal, meil filestooni- del on ülesandeks see torso, mis tükeldatult ja hilisemaist lisanditest moonutatult maa kaugemais kolkades ootab tunnustust, see kaugemais orgudes ja sügavais metsis kustuv laul temale väärikalt viisil juhtida inimvaimu säravate toodete ridadesse. Seeläbi oleks ehk võimalik rahvast teha teadlikuks, temale sisendada enesetunnet ja, talle tagasi andes tema suure mineviku päranduse, teda ära pöörata ta viletsast püüdest välja arenedas kopeeritud ebaratõuks.“

See kõne, mis on üks kuulsamaid eesti kirjandusloos, mõjus kõigisse kuulajasse, kelle hulgas viibis ka dr. F. R. Faehlmann, otse elektriseerivil. Leidus ju selleks teisi, ajajärgus endas peituvaid põhjuseid. Alles hiljuti oli astunud imetlema maailma ette soome rahvaepos „Kalevala“, mille esimese eksemplari tõi seltsile kaasa äsja Soomest saanud dr. Schultz, ja nüüd võidi koguni loota samasugust võidukäiku „Kalevipojalegi“! Igatahes oli nii 1839. a. õhku paisatud hulljulge idee, ilma olevalist aineist ja võimalustest palju teadmatagi. Arusaadav, et see pani kihama mõnegi eestisõbra mõtted ja jättis sinna sügava mulje. Nii seadis eriti dr. Faehlmann eepose koostuse oma eluülesandeks, kuigi tema teadis paremini kui ükski ta kaasaeglane, kuivõrra utoopiline oli Schultzi kava. Märksa kainemana märkis ta, et Kalevipoja seiklused lasevad „end asetada kena eepose raamidesse“. Siiski oli Faehlmanni eeltõel määrav tähtsus „Kalevipoja“ sünnis, ilma milleta me viimast vaevalt küll iialgi oleksime näinud. Ainult tema (ja Schultzi) julge uuestiloomingu tõttu liidetakse mitmekesised rahvapärilised mitte ainult tervikuks, vaid tõstetakse ka sootuks kõrgemale tasapinnale, süvendatakse eetilist ja filosoofilist, onandavad isegi müütilis-sümboolse tähenduse. — Faehlmann on n. ö. n.ue saagaterviku sissetooja intelligentsi-maailma, Schultzi ta ristisa, filosoof ja heerold“ ütlevad meie teenekaim „Kalevipoja“-uurija dr. A. Annist.

Ei kaja siis dr. G. Schultzi neil päevil mõeldud 135. sünnipäeva tähistamine, nagu seda tegi Tallinna ringhääling, oleviku tormituulteski tühjal mõõda kultuuriloolistest huvidest teritatud kõrvust. Paelub ju tolle haruldase entusiasti elutes ja töös nii mõnigi moment lähemale peatumisele.

Georg Julius Schultz (pseudonüümiga dr. Bertram) sündis 4. oktoobril (u. k.) 1808 Tallinnas toomkiriku õpetaja pojana ja kasvas üles Tormas. A. 1826—36 õppis ta arstiteadust Tartu ülikoolis, lõpetades selle dr. med. kraadiga. Oli pärast pikemat aega Peterburis arstiteaduse akadeemia pro-sektori, veetis vanas eas taas mõned aastad Tormas ja suri 16. mail 1875 Viinis, igatsedes veel surivoodil asjatult tagasi kodumaale.

Neis avarates raamides liikunud elu oli täis viljakat tegevust nii oma teaduslikul erialal kui ka rahvaluule ja ilukirjanduse põllul. Oma rahvusromantiliste harrastuste tulemusena avaldas dr. Schultz-Bertram 1870. a. teose „Il-matar“, mida ta turanismi aate tun-nustajana nimetas commedia turanica'ks. See koosneb kolmest osast: „Womba Wiido“, „Manala“ ja „Tuuletar“. Siis on võetud eesti muinasjutte ja sin-na sisse kootud vanu rahvalaule. Nii pakub autor õige elavalt pilte eesti rahva elust ja olust, kombeist, viisidest ja mõtteilmast. Juba varem oli tema sulest a. 1866 ilmunud eestikeelne luuletuskogu „Peegli pildid.“ Bertrami peateoseks muinasaja uurimisel on siiski „Wagien“, millesse ta koondas Põhja-Tartumaa rahvapärilisi. Posthumuselt ilmusid Leipzgis alles 1934 „Briefe eines baltischen Idealisten an seine Mutter — 1833—1875“ sisaldades S. kirju oma Tormas elavale emale, mille ne kirjavahetus pakub suurt huvi just oma Eestisse puutuvast osast.

Selle innuka estofiili lähemasse tutvuskonda kuulusid teiste hulgas prof. J. Köler, dr. P. Karell, kujur A. Weizenberg, F. R. Kreutzwaldi väimees güm-naasiumiõpetaja G. Blumberg jt. Ka oli tal sidemeid Jannseni „Eesti Postimehega“. Erilised sõprussuhted kõitsid teda aga lauluisa Kreutzwaldiga, keda ta „Kalevipoja“ loomisel alatas vaimustas ja julgustas.

Ühtlasi redigeeris ta viis viimast laulu „Kalevipoja“ saksakeelsest tõlkest ja aitas nonda kanda ja kuulsusele tõsta meie rahvaepose ning tema lauliku nime kaugele üle kodumaa piiri. Vastu-tasuks saadud abi eest aitas Kreutzwald omalt poolt siluda (ja osalt tõlkidagi) eestikeelsest „Womba Wiido“. Nii arvasid need kaks rahva- ja luulesõbralist arsti vastamisi ka oma eeposekatseid!

Kokkuvõttes võime ütelda kadunud kirjandusloolase M. Kampmaa sõnadega: „Schultzi päralt on au, et ta mõeldud sajandi keskel, millal eesti rahvaluulest alles väga vähe lugu peeti nii omade kui võõraste juures, asus ise usinasti eesti rahvaluule kallale tööle ja äratas ja ergutas ka muid.“ See kõik aga kõneleb sellisest armastusest meie rahva vastu, mida oleks ülekohus jätta seadimata eeskujuks ka tänapäevalegi.

O. K.

Väitsa elektriühistu peab erakorralise peakoosoleku

Eeloleval pühapäeval, 17. oktoobril, peab Väitsa elektriühistu Väitsa algkooli ruumes oma erakorralise peakoosoleku. Toimuva peakoosoleku päevakorras on ajutise juhatuse aruanne, valimised põhikirja järele, ühistu tegevuse arendamine, koosolekul algatatu küsimuste arutamine ja selgitamine. Koosolek algab kell 10 hommikul.

November Eesti tuletõrje korralduskuuks

Üle kogu maa teostatakse tuletõrjeabinõude korrastamist ja värvatakse üksustele uusi liikmeid. — Elanikkonnale tutvustatakse kustutusviise

Kuna käesolev aeg nõuab otsustavate tulemuste saavutamiseks kõigi jõudude maksimaalset koondamist, siis teostab ka Eesti tuletõrje kõik selleks, et oma jõud-lusvõimeid senisest veelgi kõrgemale viia.

Eesti tuletõrjekorpuse pealik on sel puhul ringkirjaliselt teinud ettepaneku kõigile tuletõrjejuhtidele ja brigadipea-likule üle kogu maa määrata käesoleva aasta novembrikuu tuletõrje korralduskuuks.

Korralduskuu jooksul teostatakse kõikjal tuletõrjevastustuse ja veeväljavõtu-kohtade kontrolli, täiendatakse uute liik-metega vabatahtlikke tuletõrjesalku ja

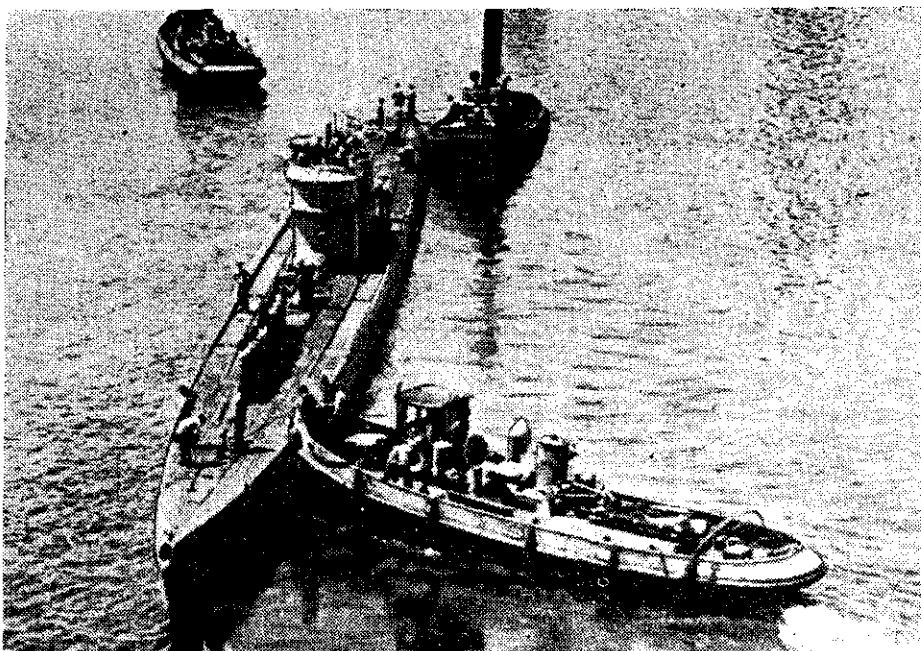
Raadio

NELJAPÄEV, 14. OKTOOBER 1943.

5.00 Saade saksa sõjaväele. 6.15 Päävaudised. 6.30 Hommikukontsert (ülekanne) 7.00 Päävaudised saksa keeles. 7.15 Hei-sevad hommikutervitused (Mng ja hpl.) 8.30 Põlumeestele: Karja laulumisest. (Jõudlus-kontrolli osakonna juhataja agr. Akel Ruid-vere). 8.45 Päävaudised. 9.00 Päävaudised saksa keeles. 9.10 Laudedienst Ostland 9.25 Saatepauz. 11.30 Hoogsad viise (mgn). 12.15 Päävaudised. 12.30 Päävaudised saksa kee-les. 12.45 Lõunamuusika (Ühe kaitsesparta-joni puhkpilliorkester ja hpl.) Saate kannab üle ka Riia ringhääling. 14.00 Päävaudised saksa keeles. 14.20 Kirevaid helisid (üle-k. Hamburgist ja Ringfordist). 16.00 Muusika pärastlõunaks. (Ringhäälingu tantsukaupel L. Taatsi juhatusel ja hpl.) 16.45 Päävaudised. 17.00 Päävaudised ja saatetava ülevaade saksa keeles. 17.10 Solistide tund. 18.00 Mu-dilastele: „Loomad jõudu katsumas“, looke-si ja laule. 18.15 Lastemäng (hpl.). 18.30 Aja kaja ja saatetava ülevaade. 19.00 Muu-sika (üle-k.) 19.15 Rindereportaaž (üle-k., sak-sa keeles). 19.30 Muusika (üle-k.) 19.45 Poliitiline loeng (üle-k., saksa k.) 20.00 Päävaudised saksa keeles. 20.15 Saksa sõduri tund (Eriaade eesti vabatahtlikele Ringhäälingu tantsukaupel ja solistide kaastegevusel). 21.00 Päävaudised. Ainult Tartu. 21.15 Vähe-tund, kuid siiski huvitav (hpl.). 22.00 Pää-vaudised saksa keeles. Järgnevalt saatelõpp.

REDE, 15. OKTOOBER 1943.

5.00 Saade saksa sõjaväele. 6.15 Pää-vaudised. 6.30 Hommikukontsert (üle-k.) 7.00 Päävaudised saksa keeles. 7.15 Hom-mikumuusika (üle-k. Böömi saatjast). 8.45 Päävaudised. 9.00 Päävaudised saksa kee-les. 9.10 Laudedienst Ostland 9.52 Saatepauz. 11.30 Väikesed rõõmud (hpl.) 12.15 Päävaudised. 12.30 Päävaudised saksa keeles. 12.45 Lõunamuusika (mgn. ja hpl.). 14.00 Pää-vaudised saksa keeles. 14.20 Ajavilleteks (Üle-k. Münchenist ja Königsbergist). 15.30 Muusika pärastlõunaks (mgn. ja hpl.). 16.45 Päävaudised. 17.00 Päävaudised ja saate-tava ülevaade saksa keeles. 17.10 Muusika keelpilliorkestrile (ringhäälingu suur orkester O. Rootsi juhatusel). 18.00 Saksa lüürika sõ-durieleamustest. (Dr. Carl J. Brinkmann, sak-sa keeles). 18.15 Väike vahemäng (hpl.). 18.30 Aja kaja ja saatetava ülevaade. 19.00 Loengutesari „Meie õhujõud“ (üle-k. a. keeles). 19.15 Rindereportaaž (üle-k. saksa keeles). 19.30 Muusika (üle-k.) 19.45 Artikleid (üle-k., saksa keeles). 20.00 Päävaudised saksa kee-les. 20.15 Sõjafuonkontsert. Franz Liszti helitõld (Dagmar Kokker, klaver ja Ring-häälingu suur orkester juh. O. Rootsi). 21.00 Päävaudised. Ainult Tartu. 21.15 Muusika-line vestlused (hpl.). 22.00 Päävaudised saksa keeles. Järgnevalt saatelõpp.

Saksa võimas allveerelev, millisel pole kunagi rahu. Uha viibib ta vaenlasevastasel panusel. (Pk.-sõjak. Eichler Wb.)

CITTA DEL VATICANO

Vähetuntud tõsiasi maailma vähimast riigist

Vahisõdur kirjus keskaegses rüüs Vatikani riigi väraval, kes tõrjub foto-grafeerimise vastu, vaatab imestunult saksa valvuritele, kes nõud juba mõn-da nädalat sooritavad oma ringkäike selle maailma vähima riigi maaalal, mis nüüd seisab saksa sõjajõudude kaitse all. Kogu ala suurus on 44.000 ruut-meetrit ja paleedes elab vaid veidi enam kui tuhat inimest. Ühes Peetri kirikuga katavad sellest maaalast 15.000 ruutmeetrit Vatikani ehitised, mille müüride vahel omakorda leidub 1.400 salongi, ametiruumi, kabelit ja muud tarberuumi.

Aastasade pikkused võitlused, vil-

jakas töö, häämmastavad võidud ja val-lutused asuvad lihtsa uskliku kaluri Peetruse salajase õise matusse, mis toi-mus a. 67 peale Kristuse sündi, ja Va-tikani riigi kujundamise vahel. Kui ta-hetakse selle pisiriigi koguulatusest omada ülevaadet, tarvitseb ainult tõus-ta basiilika kuplile. Hiiglaslikku parki ümbritseb bastioonidega kindlusevall. Pargis endas asuvad riigi hooned. Ai-nult vähesed inimesed teavad, et ime-toreda Peetri kiriku, mille üle on kir-jutatud lugematuid kõiteid, ees asuval suurele väljakule võib mahutada tervelt kaks armeekorpus. Kuplis, mis paistab Roomas kõikjale silma, võivad seitse paari tantsida ja pühitsevad vee astjal leiduvad tuvid on hiiglakotkaste suuru-sed. Ent vähe veel sellest, evangelist Markuse kirjutussulg on 1,5 meetrit pikk ja kirikukell 12.000 kg raske. Kõrge obeliski kohta, mis seisab täna-päeval Peetri platsi keskel, jutustatakse kõige mitmesugusemaid lugusid. Kes-ajal nimetasid roomlased seda „L'Agug-lia“, s. o. „nõel“, ja urnis, mis on ta tipul, arvati peituvat Caesari tuhk. Rooma külastajad jutustavad, et suvi-se pöörpäeva lõunal seisvat päike obe-liski kohal püstloodis ja ei olevat või-malik ta varjule asetada nõõpnõelagi. Kord seisib obelisk, mille Caligula tõi Heliopolisest, basiilika kõrval. Paavst Sixtus lasi ta a. 1586 paigutada platsi keskele. Selleks oli vaja 900 töölist.

Väike sõjavägi, millise ülesandeks on Vatikani riiki valvata ja olla mitmesu-guste pidulikkuste ja vastuvõttude juu-

res auvalveks, nimetab end Shveitsi kaardiväeks ja koosneb veel olevikuksi eranditult shveitsi kodanikkudest, kuna nn. õilis kaardivägi koosneb aadlikku-dest. Paavstlikud sandarmid on endi-seid karabinjeerid. Selle väikese armee keskaegsed mundrid mõjuvad ooperipä-raselt ja ei ole kaotanud oma külge-tõmbavust võõraste suhtes. Iga Rooma külastaja püüab jälgida ka vahtkonna vahetamist Vatikani riigi värava ees.

Laterani lepingute sõlmimise järel tekisid vanade ehitiste kõrvale uued, millistesse paigutati riiklikud asutused. Kuberneri palee lähedal seisab justita-palee ühes kohtuga, edasi mosaiigivab-rik ja raudteejaam. Veidi eemal neist seisab Marconi enda poolt sisseseatud raadiojaam ja suur trükkikoda, mis võib avaldada trükiseid 40 eri keeles.

Esimene arreteerimine Vatikani alal äratas tunduvalt tähelepanu. Patune tüh-jendas ohvrialekaid ja tabati värskeid teolit. Ial lakkamatuks tuliualikaks on paavstlikule postivalitsusele postmarki-de väljaandmine, mis toimub üksnes margikogujate huvides, sest paavstlik postiliiklus ei täidaks postivalitsuse kas-sat kuigi suurel määral.

Moodne tehnika leiab Vatikani riiki vaid aegamööda sissepääsu. Paavstlikud kütjad, kelle hooleks oli kord ruumide kütmine, on asendatud elektriküttega. Üsna hiline on ka soojaveeküte kuna tõsteseadlaid on juba vanemad. Varem leidis Vatikanis kaks tõstetooli, millistest üks pandi käima veejõuga, kuna aga see, mis viis paavsti eluruu-mideni, töötas inimjõul, täpsemalt üteldult jalgade abil. Hulk inimesi astus tohutu veskiratta pakudele astme-laudadele. Viimaseks meheks, kes seda tõsteseadist kasutas, oli üks euroopa kroonprints. Tema külastuse järel andis paavst otskohe loa elektrilifti ehitamiseks.

Vatikani üks tähtsamaid asutusi on riigisekretariaat, paavstlik välisministee-rium. Juristid ei ole veel tänapäevalgi selgusel selle üle, milline õigus lubab paavstli saadikuid. Praktikas ei eitata seda paavsti õigust kunagi. Iga ametlik paber, mis töötatakse läbi riigisekreta-riadi poolt, rändab salaarhiivi. Kõiki-des maades avavad riigiarhiivid need aktikimbud, mis on üle saja aasta vanad. Vatikani salaarhiivid püsivad aga jäädavalt suletuina. Vaevast leidub maa-ilmas teist dokumentidekogut, mis peegeldaks mõõduvat sajandite ajaloolist voolu nii terviklikult kui paavstlik salaarhiiv.

„Citta del Vaticano“ omab ka veel maaalust riiki. See on hiiglaslik surnu-telinn, mille saladusi nüüd paljastavad arheoloogid. Ent selle kõrval peidavad Vatikani müürid endasse veel palju sa-ladusi. Kas need üldse kunagi selgu-vad?

R. Peterca-Ferrari

AMETLIKUD TEATED

Generalidirektion der Monopole im Ostland'i teadaanne tubakaväikekasvatajatele tubaka-müügi ajaks 1943. a.

Kõik tubakaväikekasvatajad on kohusta-tud ajavahemikul 10.—30. oktoobril 1943. a. müüma kuivatatud tubakalehti mitte üle 20% niiskusesisaldusega igal 100 kuivatatud taimelt 1,5 kg igal 200 kuivatatud taimelt 3 kg.

Tubakas võetakse vastu eelnimetatud ajal ühiskauplustes ja ETK tubakavabrikus Tal-linnas, Adolf Hitleri t. 27.

Tubaka üldmäärgitud koguste mitteäraand-jaid karistatakse rahatrahviga. Karistatud isikutele ei lubata tulevikus kasvatada tubakat.

Käesolev teadaanne ei käi lepingute alu-sel tubakakasvatajate kohta.

Generalidirektion der Monopole
Ausstellen Reval

TEADAANNE

Eesti Majanduskoja Käsitööstuse Peasoa-kond on vabaks andnud Järva piirkonnas töötavatele registreeritud käsitööstustele piiratud kogus tööstuslikuks otstarbeks trichlorathyleli.

Nimetatud aine on määratud puhastus-vahendina mitmesuguste metallosade puhas-tamiseks, kuna selleks otstarbeks Kindral-komissariaadi sellekohase korralduse põhjal mootorpetroliumi ei anta.

Avaldused esitada Paide Tööstusliku Kutseoskuseametile nimele Paides, Tallinna t. 58 hiljemalt 16. okt. s. a.

Järva Piirkonna Ühenduse esimees.

Erikorraldus

Järva Maakoolivalitsus teatab, et Paide Gümnaasiumis ja Kaubanduskoolis algab õppetöö 25. oktoobril s. a.

Eksamid toimuvad varemtenähtud täht-aegadel.

Järva Maakoolivalitsus.

TEADAANNE

Järva Maakoolivalitsus teatab, et kõigis Järvamaa koolides, mille kohta ei ole teh-tud erikorraldust, algab õppetöö esmaspäe-val 18. oktoobril s. a.

Järva Maakoolivalitsus.

TEADAANNE

Õppetöö Türi kõrgemas aianduskoolis algab 18. oktoobril s. a. Eelklassis on veel vabu kohti algkooli lõpetanule ja esimeses klassis gümnaasiumi aiamastme lõpetanule. Sisseastumiskatsamid I klassi on 15. oktoob-ri ja eelklassi 16. oktoobril kell 9 hommikul.

Koolijuhataja

Teadaanne lastevanematele

Õppetöö Paide linna algkooli kõikides klassides algab 18. oktoobril kell 10 hom-mikul. Õppeülesannete kontrolli on nelja-päeval, 14. oktoobril kell 10 hommikul ja uute õpilaste vastuvõtmine toimub reedel, 15. oktoobril kell 10 hommikul.

Paide linna algkooli juhataja

Minu ainukest KALOSID KADUSID Viisu mõisast 3. okt. s. a. Arvatavasti kogemata kaasa võetud. Palun tagasi tuua arstile Kaasa.

Koolipoisid LEIAVAD KORTERIT Paides Pärnu tn. 70.

Sinine KOHVER KAOTATUD 2. okt. s. a. sõites autoga Tallinnast Tartu mnt. mõõda Mäo-Paide teeni. Kohveris oli pakk, mis ei kuulunud omanikule. Palutakse leiust tea-tada Ülemaajõuamaad ja -võrgud kante-leisse Tallinn, Pärnu mnt. 8—1 ehk Paide, Lai t. 25. M. Kammile

Türi Kõrgemas Aianduskoolis algab õppetöö 18. okt. s. a. Vabu kohti on veeleeklassis, algkooli lõpetanutele ja I klassis gümnaasi-umi aiamastme lõpetanutele. Eksamid sisse-astujatele on 15. ja 16. okt. s. a. kell 9 hommikul.

Koolijuhataja

Surma läbi lahkuud juhatusel liiget

Johannes Sillamaa'd

mälestab

Müüsleri Masinatarvitajate Ühing

Toimetuse kättesaadavil igal tööpäeval kella 8—12, talitus avatud igal tööpäeval kella 8—17.30, laupäeval kella 8—13-ni. Kehtivad kuulutuste hinnad: O—nr. 1 ja R—nr. 1. Aadressi muutmise 20 penni.

JÄRVA TEATAJA Nr. 118.

Neljapäeval, 14. oktoobril 1943. a. Lhk. 4